

umetnosti so se skoraj povsem umaknile), obenem pa je mogoče opaziti težnjo po izrazitejši epizaciji, kar seveda nakazuje pot k romanu. Prvoosebna pripoved se preveša v avktorialno, namesto pripovedne slike vse pogosteje lahko srečamo pripovedno poročilo in sceno itd.

Bernik je tako sklenil svoj raziskovalni krog: nazorno je pokazal na verjetno najpomembnejše značilnosti Cankarjeve zgodnje proze, označil njene razvojne mejnike in predstavil pojavne oblike. Mogoče je trditi, da je celotna študija usklajena s temeljno namero, ki si jo je avtor postavil v uvodu, in ob tej uglašenosti je nastalo zanimivo in tehtno literarnozgodovinsko delo. Avtor je pred bralca razgrnil pisano in razgibano prozno-pripovedno gibanje, ki je bilo vse prežeto s težnjo po popolnejšem ustvarjalnem dosežku.

Bernik v svojem razpravljanju izrazito hiti k sintetičnim sodbam (k »*sintetičnemu povzemanju rezultatov*«), tako da imamo le izjemoma priložnost opazovati razčlenjevalne postopke. (Naj opozorimo na dva dokaj izjemna primera analize, in sicer pesmi Večerni koncert in vinjete O čebelnjaku.) To bi nas tem bolj zanimalo, ker je več kot očitno, kako zapletena in raznorodna (slogovno) je Cankarjeva zgodnja proza in ker prav gotovo ni bilo lahko izluščiti njenih temeljnih razvojnih značilnosti in posebnosti. Ni dvoma, da je Berniku uspelo celostno, dovolj utemeljeno in prepričljivo osvetliti posamezne razvojne stopnje v Cankarjevem zgodnjem proznem oblikovanju in ustvariti solidno podlago za nadaljnje preučevanje proznih stvaritev tega velikega besednega umetnika.

Gregor Kocijan
Pedagoška akademija v Ljubljani

Izbor iz prekmurskega slovstva

Vilko Novak: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana 1976. 191 + (V) str.

Slovenska pokrajina onstran Mure, ki ji danes pravimo Prekmurje, domači pisatelji pa so jo nekoč lepo imenovali »slovenska okroglina«, je dolga stoletja živela ločeno od ostalega slovenskega etničnega ozemlja. Madžarski fevdalizem jo je najprej nehote potem pa načrtno oviral v njenem gospodarskem in kulturnem razvoju, veliko bolj, kakor je habsburški fevdalizem zaviral razvoj pri Slovencih na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem. Zato so tudi re-

zultati razvoja pri »ogrskih« Slovencih lasti v kulturnem in jezikovnem pogledu precej drugačni kakor pri drugih Slovencih.

Ta pokrajina je v začetku novega veka, ko je vsa Evropa zaživela v novem duhu, komaj opazno reagirala na revolucionarne kulturne tokove, na renesanso, protestantizem, in napredne filozofske sisteme, ki so takrat občutno razgibavali tudi slovenske dežele ob Savi in Dravi. Splošno politično in gospodarsko neugodno situacijo Slovencev na Ogrskem je poslabševala še razcepjenost na katoličane in protestante. Zato je šele verska strpnost, ki je bila del reform cesarja Jožefa II., omogočila prve resne sadove književne ustvarjalnosti pri »ogrskih« Slovencih, čeprav ni dvoma, da se je za protestantsko literaturo 16. stol. na Kranjskem slišalo tudi v »slovenski okroglini«.

Vse prekmursko slovstvo je verskega značaja, le v 2. pol. 19. stol. polagoma dobiva tudi posvetno vsebino. Najvidnejša osebnost protestantskega slovstva je Števan Küzmič z izvrstnim prevodom Novega zakona (Nouvi Zákon ali Testamentom Goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z Grcskoga na sztári szlovenszki jezik obrnyeni... v Halli Saxonskoj MDCCLXXI), ki je zaradi lepega jezika zbudil pozornost pri Kopitarju in drugih kranjskih literatih tistega časa. Na njem se je zgledoval celo Matevž Ravnikar. Katoličanom pa je evangelije prevedel Mikloš Küzmič (Szvétí evangyeliomi... z-Obcsinszkoga szvetoga Piszma... na Sztari Szlovenszki jezik. Po postúvanom Goszspoudi Küzmics Miklosi... obrnyeni... V Soproni 1780), ki pa kot prevajalec ni dosegel svojega soimenjaka. V novejšem času je bil zelo vidna osebnost prekmurskega slovstva prizadeven narodni buditelj Franc Ivanoci.

Knjižni jezik prekmurskega slovstva je domače narečje, od pisatelja do pisatelja lokalno obarvano. Ker je bilo južno Prekmurje do 1777 pod upravo zagrebške škofije, je to precej vplivalo tudi na knjižni jezik, ki je sprejemal kajkavske besede. V 19. stol. se je polagoma začel približevati slovenskemu knjižnemu jeziku, kakršen se je pisal na Štajerskem in Kranjskem. Tedaj so v Prekmurju že delovali domači in štajerski narodni buditelji, med Prekmurce je začel prihajati slovenski tisk, mohorske in druge knjige. Pojavi se tudi že domači časnik. Proces nacionalne

in kulturne integracije s slovenstvom vidno napreduje, zlasti pa po I. svetovni vojni, ko postane Prekmurje del Slovenije in Jugoslavije, končal pa se je v novi Jugoslaviji z dokončno politično, socialno, gospodarsko in kulturno osvoboditvijo naše najvzhodnejše pokrajine.

Starejši pisatelji so pisali z »ogrskim« črkopisom, z latinico, ki je po madžarskem zgledu kombinirala črke za posebne glasove prekmurskega narečja. V tem pa pisatelji niso bili enotni, zato je stari prekmurski črkopis precej raznoličen. Tik pred I. svetovno vojno so končno vsi sprejeli gajico, ostali pa so nekateri še pri narečju kot knjižnem jeziku. Danes tudi tega ni več.

Prekmursko slovstvo, po vsebini in obsegu sicer skromno, je izraz junaške duše panonskega ljudstva, ki je tisoč let branilo svojo zemljo, svoj jezik in svojo narodnost pred asimilacijo od strani veliko močnejšega, politično organiziranega madžarskega naroda, katerega vodstveni razred je zlasti po l. 1867, po avstro-ogrski pogodbi, postajal čedalje agresivnejši.

Kakor so ljudje onstran Mure v prejšnjih stoletjih malo vedeli, kaj se dogaja med rojaki na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, tako so tudi tostranski Slovenci malo poznali življenje na drugi strani reke ločnice. Iz medsebojnega nepoznavanja pa je izhajalo medsebojno nizko vrednotenje. Marsikaj je bilo medtem že popravljeno. Danes se bolje poznamo, vendar pa nam je Izbor prof. V. Novaka dragocena knjiga, saj nam v zaokroženi obliki in z zanesljivimi podatki predstavlja prekmursko slovstvo po vsebini, avtorjih, jeziku in pomenu.

Domoljubni literarni zgodovinarji amaterji, po rodu iz vzhodnih krajev, so že v drugi polovici prejšnjega stol. opozarjali na slovstvena dogajanja onstran Mure, na primer Božidar Raič, Anton Trstenjak in pozneje mlajši: Janko Šlebinger, Franc Kidrič in drugi. V tem času se je pri samih Prekmurcih močno prebujala zavest, da pripadajo slovenski skupnosti. S priključitvijo Prekmurja Sloveniji je pokrajina dobila slovensko upravo, slovenski jezik je postal uradni jezik državne administracije in učni jezik v vseh šolah, slovenska inteligenca, ki se je izšolala v slovenskih šolah v domači ali sosednih pokrajinah, v Murški Soboti, na Ptuj, v Mariboru in Ljubljani, je do kraja izpeljala nacionalno in

kulturno zedinitev Prekmurja s slovensko domovino.

Tej generaciji pripada tudi avtor Izbora. Novakova zakoreninjenost v domači zemlji, njegova ljubezen do prekmurskega ljudstva in ožje domovine, izvrstno poznavanje domačega narečja, klasična izobrazba in temeljito znanje madžarskega in nemškega jezika tudi v diahronični smeri, vse to, združeno z neutrudno delavnostjo, kvalificira avtorja Izbora za raziskovanje prekmurskega slovstva.

Izbor je Novakovo življenjsko delo. V njem so strnjeni znanstveni rezultati njegovega raziskovanja in rezultati starejših ter mlajših raziskovalcev tega znanstvenega področja. Navedimo samo nekaj imen: Štefan Barbarič, Ivan Škafar, Avgust Pavel, Janoš Flisar, Anton Slodnjak, Mirko Rupel, Milko Kos, Ivan Zelko, István Kniezsa, László Hadrovicz, Martina Orožen, Josip Dravec, Zmaga Kumer, Jože Smej in drugi.

Novakova dognanja so seveda med prvimi. Zbrati toliko podatkov, evidentirati toliko pisateljev in njihovih del ter o njih izrekat meritorne sodbe, ni majhna reč. Informacije je bilo treba zbirati tudi iz prvega vira, iskati jih v težko dostopni literaturi in v arhivih, evidentirati in pogosto tudi odkriti redke izvode, ki so se po naključju ohranili v domačih župniških in oddaljenih tujih knjižnicah, največ v okviru nekdanjega ogrskega kraljestva, to so bile zahtevne naloge, ki jih je lahko izpolnil samo raziskovalec z veliko znanja, izkušenj in vztrajnosti. Tega se zaveda avtor sam, zato na 25. strani Izbora poudarja pomembnost literarne izobrazbe in znanja jezikov.

Pogoji za raziskovanje prekmurskega slovstva danes niso ugodni, predvsem zaradi maloštevilnosti raziskovalcev. Mislim pa, da so veliko boljši, kakor bodo v prihodnosti, ko se bodo po naravnih poti umaknili domači raziskovalci z znanjem narečja, madžarščine in klasičnih jezikov.

Knjiga je razdeljena v poglavja. Po zgodovinskem uvodu je beseda o knjižnem jeziku in o pisateljih Prekmurcih v slovstveni zgodovini, kjer je povedano, kako se je slovenski svet s težavo seznanjal s književno ustvarjalnostjo in njeno problematiko pri rojakih onstran Mure. Potem govori avtor o značaju in pomenu prekmurskega slovstva. V posebnem poglavju so obdelane ljudske pesmi in ljudsko pripovedništvo ter rokopisne pesmarice, nato pa

se na skoraj šestdesetih straneh vrstijo lapidarni orisi pisateljev od Franca Temlina preko obeh Kúzmičev do Franca Ivanocija, Avgusta Pavla in Janoša Flisarja. Nato beremo izbrane odlomke literarnih tekstov, ki so za bralca bolj ilustrativni kot še tako prepričevalna beseda literarnega zgodovinarja. Tekstom sledijo Opombe z navedbo znanstvene literature in na koncu je na petih straneh dodan Pomen nekih izrazov, ki pa bralca pogosto pusti na cedilu. Veliko besed je ostalo nepojasnjenih (haborusag, šatringa, zdavanje, zdati itd.) in izvor besed ni točno (barat, berek sta v madž. izposojenki iz slovaščine) in ne dosledno označene. Besede gmajna, orsag, štampani so označene kot tuje, verostvati, hasnovito, janka, manji, lagev itd. pa so ostale brez oznake.

Slovenski bralec iz zahodnih krajev bo jezikovni komentar zelo pogrešal, saj leksične razlike v odnosu do knjižne slovenščine niso malenkostne niti redke. Upamo pa, da bomo v doglédnem času lahko govorili o prekmurskem narečnem slovarju, na katerega ravno avtor Izborja najbolj resno misli.

Za lep in temeljit prikaz prekmurskega slovstva smo profesorju Vilku Novaku iskreno hvaležni, zavedajoč se, da zahtevne naloge nikdo ne bi boljše opravil.

Janko Jurančič
SAZU v Ljubljani

Kosovelova antologija v slovaščini

Vzhodnoslovaška založba v Košicah je konec leta 1974 izdala v prevodu izbrane pesmi slovenskega pesnika Srečka Kosovela pod naslovom Rozlúčka so sebou — Slovo od samega sebe v prevodu in s spremno besedo Fera Lipke. Zbirka je izšla v ediciji LIPA, v kateri bodo, sklepajoč po doslej izdanih knjigah, izhajali prevodi iz slovaških slovstev, glavni poudarek pa bo na prevajanju del, ki so na Slovaškem še neznaná. Založniško dejanje omenjenega podjetja zasluži pohvalo in res ni ostalo na Slovaškem brez odmeva, čeprav so bili odzivi zgolj obrobni, ker je pesmi Srečka Kosovela, kakor se zdi, poznala vsaj deloma že medvojna pesniška javnost.

Izbor iz pesniške ustvarjalnosti Srečka Kosovela ima tri dela. Skupno je v knjigo uvrščenih kar 65 pesmi iz različnih obdobij pesnikovega ustvarjanja, največ pa je pe-

smi iz Integralov. Glavni poudarek je na socialni liriki, zlasti na njegovih konstruktivističnih pesmih, ki so izšle v izvirniku v knjigi Integrali. Iz spremne besede izvemo, da je proletarska misel glavni vir pesniškega doživljanja tedanje Evrope tudi pri slovaškem pesniku Lacu Novomeskem in pri češkem velikanu socialne lirike Petru Bezruču, ki je močno vplival na ustvarjalnost Srečka Kosovela, čeprav mnoge pobude še niso raziskane.

Izbor pesmi Srečka Kosovela je ubran tako, da je za ilustracijo danih le nekaj pesmi iz njegovega prvega ustvarjalnega obdobja, se pravi, iz njegove intimne lirike, zlasti iz cikla o Krasu. Škoda je, da prevajalec ni poznal oziroma da je pustil ob strani Kosovelovo izredno liriko o domači pokrajini. Zdi se nam, da se je tudi izogibal pesmim, ki uporabljajo rime, s tem pa je ravno škodil Kosovelu, kajti slovaški bralec bo dobil vtis, da je Kosovel izrazilo samo konstruktivistični pesnik, ki ni imel klasične inspiracije.

Iz slovaške spremne besede vzemo, da je bil pesnikov čas otroštva in mladosti črn, mračen in težak, poln socialnih nasprotij. Toda prav ta čas je slovenska kritika označila v literaturi kot dobo doseženih trajnih vrednot, visokih dosežkov v liriki.

Kosovel ni ostal samo pesnik smrti in ekstaze, čeprav je pritiskalo nanj družbeno dogajanje v njegovi ožji in širši domovini in sploh v Evropi. Teži, ki je legla nanj, se je pesnik z vsem čustvom odzival. Njegova človečnost, njegova vera v človeka je tisti podtekst, ki označuje sleherno njegovo pesem tudi iz kraškega obdobja (italijanska okupacija) ali iz ljubljanskih let (okolje, ki so ga burkala politična in socialna nasprotstva). Nič čudnega, da je pesnika vse to burno vrenje izzivalo in da je njegovo delo tudi iz prvih let prepojeno s čustvom jeze in upora. Ustvarjati ozki profil pesnika le iz Integralov oziroma samo iz njegovih konstruktivističnih pesmi pomeni, prikazati pesnika iztrganega iz celotnega njegovega razvoja in ne dati prave podobe njegove ustvarjalnosti. Škoda je, da ni bil slovaški izbor napravljen v tej smeri z večjim občutkom in bolj pretehtano. Njegove pesmi iz časa konstruktivizma podoba pesnika nekoliko meglijo. Podoba pesnika je prikrajšana za podobo in duha zemlje, kjer se je rodil.

Knjige so bile in so vedno zdaj boljše, zdaj manj uspešne poslanke ali posrednice